

บทที่ 3

การผลิตรายการสารคดีภูมิปัญญาไทย

3.1 ลักษณะและข้อมูลเฉพาะรายการภูมิปัญญาไทย¹³

ชื่อรายการ	ภูมิปัญญาไทย
ประเภทของรายการ	สารคดีสั้นเชิงวัฒนธรรม
ความยาว	3 นาที
วัน-เวลาออกอากาศ	จันทร์ - ศุกร์ เวลา 20.55 น.
สถานที่ออกอากาศ	สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.
วัตถุประสงค์	เพื่อสร้างความตระหนัก และให้คนไทยได้เกิดความรู้สึกภูมิใจ รู้สึกหวงแหนงานที่ได้รังสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย
กลุ่มเป้าหมาย	ประชาชนทั่วไป

¹³ พาโนรามา ดอตคิวเมนท์ารี, บริษัทจำกัด, ข้อมูลจำเพาะรายการภูมิปัญญาไทย, (เอกสารถ่ายสำเนา, 2537)

3.2 แนวความคิดรายการสารคดีภูมิปัญญาไทย¹⁴

ในช่วงที่สังคมไทยอยู่ในภาวะที่กำลังรับวัฒนธรรมจากภายนอกและลี้ม
แก่นแท้ของความเป็นไทย ทำอย่างไรจึงจะสามารถชี้แนวทางสร้างความมั่นใจให้กับเขาเหล่านั้นว่า
จุดยืนของพวกเขามาจากไหน รากเหง้าของความเป็นไทยเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญาของคน
โบราณ ที่ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆจากประสบการณ์การดำรงชีวิต การผสมผสานของชาติพันธุ์ และ
สภาพสังคมอันหลากหลายมานานนับพันปีจากประสบการณ์ของคนโบราณสร้างรูปแบบของวัฒน-
ธรรมประเพณีที่สามารถรองรับการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยมาได้เป็นอย่างดีเป็นปึกแผ่น เหล่านี้คือภูมิ
ปัญญาไทยที่คนปัจจุบันควรตระหนักถึงและได้เรียนรู้ด้วยความภาคภูมิใจ และเดินหน้าร่าอย่างมั่นใจ
ในชาติภูมิของตน เพราะวัฒนธรรมคือรากฐานของการพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบ นำไปสู่ความ
ก้าวหน้าของชาติบ้านเมืองในอนาคต

แนวความคิดของสารคดีภูมิปัญญาไทย จึงเป็นการถ่ายทอดงานด้าน
วัฒนธรรม โดยมีการตีความหมายอย่างลึกซึ้งให้เข้าใจมูลเหตุของการสร้างสรรค์งานอันชาญฉลาด
แสดงถึงความมีภูมิปัญญาของคนไทยในยุคสมัยหนึ่ง ที่สามารถคิดค้นสิ่งที่เป็นระเบียบแบบแผน
และมีรูปแบบเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม
นั้นๆ ทั้งยังมีคุณค่างดงามในรูปแบบของงานศิลปะ ผลงานจากภูมิปัญญาของคนไทยโบราณจะ
ปรากฏคุณค่าเด่นชัดและน่าทึ่งแหงน เมื่อเราได้ประจักษ์ชัดถึงความสัมพันธ์อันสอดคล้องกัน
ระหว่างศิลปะวัฒนธรรมประเพณี กับสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมแต่ละยุคสมัย

เนื้อหาของสารคดีชุดนี้จะครอบคลุมในหมวดหมู่ต่อไปนี้

- ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ ทำขวัญข้าว บุญบั้งไฟ พิธีปลง
ข้าวในลอม ก่อพระเจดีย์ทราย บวชนาค หล่อเทียนพรรษา จุลกฐิน ผูกเสี้ยว ถือผีชาวไทย
รามัญ
- ศิลปกรรมพื้นบ้าน เช่น กระจ่างยานลิพา กระจ่างกอบล ปลูกมิดหวายถักภาคเหนือ
เสี้ยนดาดถักสำหรับสาวเส้นไหม กระจ่างถือใบตาล (ศรีษะเกษ) เสือจุด (นราธิวาส) หมวก
ใบตาล (บุรีรัมย์) เสือปาหนัน (กระบี่) กระจ่างเตาะ ไซ้สะพายเก็บผัก (นครพนม)
- การเล่นและกีฬาพื้นบ้าน เช่น เล่นว่าว มอญซ่อนผ้า สะบ้า ตระกร้อ
- ศิลปะการแสดง เช่น โขน ละครนอก ละครใน ลำตัด ลิเก โนรา หนังตะลุง
หมวดดนตรี เช่น โปงลาง สะล้อซอซึง พิณเบ็ยะ กลองสะบัดไชย กรือโตะ
- ภาษาและวรรณกรรม เช่น ไตรภูมิพระร่วง กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้ากุ้ง นิราศเมืองแกลง ขุนช้าง
ขุนแผน ไกลบ้าน เงาะป่า

¹⁴ พาโนรามา ดอคคิวเมนทารี, อ้างแล้ว, หน้า 16

สถาปัตยกรรม เช่น พระที่นั่งอนันตสมาคม พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเรือนกาแล เรือนปั้นหยา พระราชวังบางปะอิน วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ พระธาตุพนม สถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกีส เรือนขนมปังขิง

จิตรกรรม เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ผาแต้ม ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ถ้ำผีหัวโต จิตรกรรมฝาผนังวัดระฆังโฆสิตาราม

ปฏิมากรรม เช่น เกียรติมุข ทับหลัง เช่น ทับหลังวัดสุปฏิภูมิวนาราม วานรกินนรา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประติมากรรมปูนปั้นวัดโบราณในจังหวัดเพชรบุรี พระพุทธชินราช

ประณีตศิลป์ เช่น เครื่องทองสุโขทัย เครื่องเบญจรงค์ ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง เครื่องมุก โบราณสถานและสถานที่สำคัญ เช่น ปราสาทหินพิมาย พระธาตุศรีสองรัก พระปรางค์สามยอด พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ชาติพันธุ์ เช่น ชนชาติมอญ ไทยโซ่ง ไทยลื้อ ไทยพวน ไทยมุสลิม ส่วย ขมุ กะเหรี่ยง

หลักการผลิตสารคดีคุณภาพของ บริษัทพาโนรามาดอกคิ้วเมณฑารี จำกัด¹⁵

การผลิตรายการสารคดีให้มีคุณภาพทั้งทางด้านภาพ เนื้อหา และการนำเสนอให้น่าสนใจนั้น จะต้องพิถีพิถันและเอาใจใส่ในทุกขั้นตอนการผลิต เพราะการมองข้ามขั้นตอนใดไปอาจทำให้สารคดีนั้นขาดความน่าสนใจและขาดอรรถรสในการชม ซึ่งบริษัทพาโนรามาได้เอาใจใส่กับรายละเอียดปลีกย่อยทุกขั้นตอนเพื่อให้ได้สารคดีที่มีคุณภาพ โดยมีหลักการผลิตดังนี้

เนื้อเรื่อง

เรื่องราวต่างๆที่จะนำมาผลิต พาโนรามาจะจับเนื้อหาจากจุดเล็กๆขึ้นมาขยายในรายละเอียด ให้แตกประเด็นออกไปให้ลึกและหลากหลายที่สุด โดยยังคงรักษาจุดประสงค์ของเรื่องนั้นๆอยู่ ต่างจากวิธีการผลิตสารคดีในรูปแบบเดิมที่มักจะจับเรื่องราวจากภาพกว้างมาทำเป็นสารคดี ทำให้มีเนื้อหาแตกประเด็นออกไปมากเกินไป ไม่มี จุดสำคัญของเรื่อง ทุกจุดดูเท่ากันไปหมดทำให้ดูเหมือนว่าเนื้อหาแต่ละส่วนถูกแตะเพียงผิวเผินเท่านั้น ทุกอย่างถูกพูดเพียงเล็กน้อยแล้วผ่านเลยไปทำให้ขาดบุคลิกที่โดดเด่นของสารคดีไป ซึ่งพาโนรามาให้ความสำคัญกับด้านเนื้อหา มาก ในการนำเสนอมุมมองที่แปลก ลึก และน่าสนใจ

¹⁵ พาโนรามา ดอกคิ้วเมณฑารี, บริษัทจำกัด, หลักการทำงานสารคดีคุณภาพ, (เอกสารถ่ายสำเนา, 2537)

ลักษณะการนำเสนอ

สารคดีในแนวใหม่นี้จะมีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันออกไป ตามเนื้อหาของแต่ละเรื่อง ซึ่งพาโนรามาได้คิดค้นแนวทางใหม่ขึ้นมาใช้ในการดำเนินเรื่องทำให้เกิดความหลากหลายในการเสนอสารคดี โดยมีแนวหลักของเรื่อง มีการกำเนิดระดับของอารมณ์ในเรื่อง มีจุดเด่น จุดรอง สลับคละเคล้ากันไปอย่างกลมกลืน ใช้ภาพเป็นตัวบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาเป็นไปในเนื้อหา บทสารคดีจะทำหน้าที่เพียงเสริมรายละเอียดข้อมูลที่นำเสนอหรือเกร็ดความรู้ต่างๆและเชื่อมโยงภาพเข้าด้วยกันเท่านั้น จะไม่มีขีดจำกัดในแง่ความคิดสร้างสรรค์เพียงแต่ไม่ให้ออกมาในแนวละครนั้น

ลักษณะการถ่ายภาพ

ระบบที่ใช้ในการถ่ายทำสารคดีของพาโนรามาที่ออกอากาศนี้ จะถ่ายทำในระบบ BETACAM ทั้งหมด ซึ่งเป็นระบบที่ทันสมัยที่สุดในวงการโทรทัศน์ทั่วโลกในขณะนี้ เป็นระบบที่ให้คุณภาพของภาพดีเยี่ยม ภาพคมชัดสดใส โดยจะใช้กล้อง BVW 400 AP ของ SONY ซึ่งเป็นกล้องวีดีโอรุ่น BROADCAST ที่ดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีกล้องที่ใช้ถ่ายในสภาพแสงน้อย คือ HITACHI Z-1C ซึ่งเป็นกล้องที่กินแสงน้อยที่สุดในขณะนี้ ทั้งนี้เพื่อคุณภาพที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดออกมาเป็นสารคดี ภาพถ่ายทุก SHOT ทุก CUT ในสารคดีจะสามารถบอกเล่าเรื่องและสื่อความหมายได้ด้วยตัวของมันเอง

เสียงประกอบ

สารคดีแทบทั้งหมดในเมืองไทย ยังขาดความใส่ใจในเรื่องเสียงประกอบ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีใส่เพลงลงไปในสารคดีแทน ทำให้สารคดีไม่มีมิติไม่มีชีวิต ให้อารมณ์ที่แบนราบ เพราะสารคดีก็คือการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงมีอยู่จริง ดังนั้นเสียงที่เกิดขึ้นในขณะนั้นคือจุดเด่นและเป็นจุดที่สำคัญที่สุดที่ไม่อาจมองข้ามได้ เพราะในชีวิตจริงคงไม่มีใครเฝ้าดูเหตุการณ์ใดโดยไม่มีเสียง เสียงประกอบเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับสารคดีคุณภาพ เสียงประกอบสามารถทำให้คนดูตื่นเต้น คล้อยตาม ระทึกใจ เหมือนกับคนดูเข้าไปมีส่วนร่วมและใกล้ชิดในเหตุการณ์ นั่นคือสิ่งที่ทำให้สารคดีเรื่องนั้นน่าดูน่าติดตาม เสียงประกอบบางอย่างก็ทำให้คนสนใจโดยไม่ตั้งใจสารคดีเรื่องใดสามารถดึงดูดคนดูให้นั่งอยู่หน้าจอโทรทัศน์ได้จนจบไม่รู้ตัว สารคดีเรื่องนั้นย่อมประสบความสำเร็จ เพราะฉะนั้นไมโครโฟนที่ใช้ในการเก็บเสียงจึงจำเป็นต้องมีคุณภาพดีที่สุด สามารถเก็บเสียงระยะไกลได้อย่างละเอียดสดใส การผลิตรายการสารคดีของพาโนรามาก็ได้ให้ความสำคัญกับเสียงประกอบมากเช่นกัน ในทุกๆตอนของสารคดีจะมีเสียงบรรยากาศของเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่นำเสนอสอดแทรกไปกับเสียงของผู้บรรยาย ซึ่งเสียงของเหตุการณ์จริงทำให้เรื่องราวน่าติดตาม สารคดีของพาโนรามาจึงมีชีวิตชีวาและมีอรรถรสมากขึ้น

การลำดับภาพ

สารคดีที่ถ่ายภาพมาอย่างสวยงามเพียงใดก็ตามหากขั้นตอนการนำภาพมาเรียงร้อยเรื่องราวที่เรียกว่าการลำดับภาพไม่ดีแล้ว สารคดีเรื่องนั้นจะขาดอรรถรสไปในทันที เพราะการลำดับภาพที่ดีคือ การผูกโยงเรื่องเข้าด้วยกันให้เกิดความต่อเนื่องทางอารมณ์ เนื้อหาความสอดคล้องกับบทบรรยายทำให้คนดูรู้สึกคล้อยตามไปกับจังหวะความลงตัวของ การลำดับภาพ ผู้ลำดับภาพต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ ในการนำภาพและบทบรรยายมาผูกโยงให้เกิดอารมณ์ ต้องคิดเองทำเองและปรึกษาอย่างใกล้ชิดกับผู้เขียนบท ซึ่งจะแตกต่างจากคนตัดต่อที่จะตัดภาพตามคำสั่งเท่านั้นไม่สามารถคิดภาพเองได้ ซึ่งสารคดีของพาโนรามาให้ความสำคัญกับการลำดับภาพมาก โดยนอกจากผู้ลำดับภาพจะต้องตัดต่อภาพตามผู้เขียนบทต้องการแล้ว ยังต้องเสนอแนะมุมมองที่สามารถสื่อความหมายได้ดีด้วย เมื่อมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดจึงทำให้ได้ภาพที่นุ่มนวลกลมกลืนกับเสียงบรรยาย และถ่ายทอดอารมณ์ของสารคดีได้ดี

การแต่งเพลงประกอบ

ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น สารคดีแทบทั้งหมดในเมืองไทย มักจะใช้เพลงประกอบทำหน้าที่เพียงปูพื้นสารคดีไปตลอดเท่านั้น ทำให้ขาดสุนทรียภาพทางอารมณ์เป็นผลให้คุณภาพโดยรวมของสารคดีลดลงไป สารคดีแนวใหม่ของพาโนรามาที่ผลิตขึ้นนั้นจะใช้เพลงประกอบเพียงเท่าที่จำเป็นเช่น เพื่อการเน้นอารมณ์และความรู้สึกให้ต่อเนื่องกับภาพและบทบรรยายที่ผ่านมาก่อนหน้าเท่านั้น นอกเหนือจากนั้นอารมณ์ของสารคดีจะเกิดจากเสียงบรรยายที่บันทึกเสียงจริงขณะถ่ายทำ

เพลงประกอบในสารคดีจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

1. เพลงประกอบหลักหรือเพลง THEME เป็นเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวหรืออารมณ์โดยรวมของเนื้อหาในสารคดีตอนนั้น โดยจะใช้สำหรับเป็นเพลงประจำรายการในตอนเปิดและปิดรายการ

2. เพลงประกอบรองหรือ SUB - SCORE เป็นเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อเน้นอารมณ์ในแต่ละช่วง เพื่อผลบีบคั้นทางอารมณ์ เสริมหรือส่งต่ออารมณ์ของคนดูให้ต่อเนื่องไปอย่างราบเรียบไม่สะดุด โดยจะใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น

พาโนรามาจะมีฝ่ายเสียงที่แต่งทั้งเพลงประกอบหลักและเพลงประกอบรองขึ้นมาใหม่สำหรับใช้ประกอบในแต่ละรายการ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดของแต่ละรายการมากที่สุด

เสียงบรรยาย

สิ่งหนึ่งที่สารคดีไทยยังไม่สามารถสร้างความศรัทธาความนิยมให้กับคนดูได้ก็คือ เสียงของผู้บรรยายไม่ค่อยกลมกลืนเป็นส่วนเดียวกับกับเนื้อหา ระดับเสียงหนักเบา ผิดจังหวะหรือราบเรียบไม่มีชีวิตชีวา ที่เป็นดังนี้เพราะสารคดีส่วนใหญ่ในบ้านเรา ใช้วิธีลงเสียงก่อนตัดต่อเพียงครั้งเดียว ผู้ลงเสียงไม่เคยได้เห็นภาพมาก่อนเลยทำให้ขาดอารมณ์ร่วมกับเนื้อหา

ไม่เข้าใจและไม่รู้ว่าช่วงไหนควรจะเน้นเสียงช่วงไหนควรผ่อนเสียง สำหรับพานอรามาจะใช้วิธีลงเสียงเมื่อตัดต่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยการให้คนลงเสียงได้ดูสารคดีทั้งเรื่องก่อนแล้วจึงลงเสียงไปพร้อมกับคุณภาพไปด้วยอีกครั้งหนึ่ง วิธีนี้จะทำให้น้ำเสียงของคนบรรยายเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันกับเนื้อหาและอารมณ์ของสารคดีนั้น

ขั้นตอนทั้ง 7 นี้คือส่วนสำคัญที่สุดในการผลิตสารคดีคุณภาพในแนวสากล ซึ่งแทบจะไม่มีผู้ผลิตรายใดเลยในประเทศไทยให้ความสำคัญครบทั้ง 7 สิ่งนี้ แต่สำหรับรายการสารคดีของพานอรามา จะเป็นมิติใหม่ของวงการสารคดีทางโทรทัศน์ของไทย เป็นการบุกเบิกครั้งสำคัญเพื่อนำสารคดีฝีมือคนไทยออกสู่ตลาดโลก เป็นการพัฒนาคุณภาพสารคดีครั้งสำคัญที่สุดที่เคยมีมา

THAMMASAT UNIVERSITY
สำนักหอสมุด